

השהיית תבשיל על האש לשבת

ואין נראה לר"י: דאפילו גרופה וקטומה היא מוספת הבל יותר מכמה דברים השנויים בבמה טומנין?!

❖ **חשוב: כיצד ניתן לתרץ את רש"י?**

הר"ן הסביר בדעת רש"י:

ר"ן על הרי"ף מסכת שבת דף יח עמוד א:

משום דהנהו (דברים שאסור לטמון בהם) - כל שעתא ושעתא מוספי הבלא, מה שאין כן בגחלים קטומות, שעוממות והולכות, ולא די שאינן מוסיפות אלא שפוחות.

אולם הר"ן עצמו ביאר בדרך אחרת:

ר"ן על הרי"ף מסכת שבת דף טו עמוד ב:

בקטימה - סגי לן בכל דהו, ובגריפה - בעי גריפה גמורה, משום דבגריפה אי גרף מקצת גחלים והניח מקצתן **אין בנשאות היכר כלל** אבל מכיון שנתן אפר על גבי כל הגחלים - הא עבד ליה היכרא בכולהו.

❖ **לשיטות הראשונים השונות מהי התועלת בקטימה?**

לגבי האיסור להחזיר תבשיל מבושל כל צרכו על האש בשבת כתב הר"ן:

ר"ן על הרי"ף מסכת שבת דף טו עמוד ב:

האי לא יתן לא יחזיר הוא - משום ש(כש)מחזיר בשבת **נראה כמבשל**, אם אינה קטומה.

טעם נוסף כתב ר"ת:

ספר הישר סימן רל"ז:

אם היתה הקדרה מסולקת... ובא... להחזירה על הכירה - כדי לחממה, אין בידי כח להתיר ואפילו שהיא חמימה... החזרה אסורה כיון שעכשיו הוא צריך לה - אתי לחתוי בגחלים וכיוון שמחזירה - **הדבר ידוע שנצטננה**.

הסביר זאת שער הציון:

שער הציון ס"ק ל"ז:

בעיני גרופה, משום דכשנוטלה מן האש פעמים שמצטננת קצת, **וחיישין שמא יחתה בחזרתו**.

❖ **כיצד מועילה הגריפה או הקטימה לכך שנראה כמבשל?**

ג. **פסיקת ההלכה**

נחלקו הראשונים בפסיקת ההלכה.

הרי"ף והרמב"ם פסקו כדעת חכמים:

רי"ף מסכת שבת דף טז עמוד א:

ומסקנא ד'לא יתן' - לא ישהה הוא, ואפילו לשהות - אי גרופ וקטום אין ואי לא לא.

אולם רבנו האי גאון וראשונים נוספים פסקו כחנניה:

חידושי הרשב"א מסכת שבת דף לח עמוד א:

ורבינו האי גאון ז"ל פסק כחנניה, דכל שהוא כמאכל בן דרוסאי משהין על גבי כירה שאינה גרופה ואינה קטומה, בין מצטמק ורע לו בין מצטמק ויפה לו.

הקדמה:

'שמור וזכור בדיבור אחד'. זיכרון השבת ושמירתה משלימים זה את זה. מתוך דקדוק בכל כלליה ופרטיה של שמירת השבת מתגדל כבודה וקדושתה של השבת, כיום מיוחד ומרומם.

שאלה: חיילים השהים בבתי אויב, שאין ברשותם "פלטת שבת" וכדומה, האם וכיצד רשאים להשאיר סיר על האש טרם כניסת השבת, בכדי שימשיך להתבשל או להתחמם בשבת?

א. מקור הדין

כתוב במשנה:

משנה מסכת שבת פרק ג משנה א:

כירה שהסיקה בקש ובגבבא (זרדים) - נותנים עליה תבשיל, בגפת (פסולת זיתים) ובעצים - לא יתן עד שיגרופ או עד שיתן את האפר.

❖ **האם יש איסור להשהות על אש גלויה תבשיל המבושל לגמרי?**

בגמרא מובאת מחלוקת תנאים בעניין זה, לדעת חנניה מותר להשהות תבשיל מיום שישי אם ראוי לאכילה על ידי הדחק, ולדעת חכמים אף במצב זה אין להשהותו אלא רק כשהכירה 'גרופה וקטומה'. הגמרא דנה כאילו שיטה יש לבאר את המשנה:

תלמוד בבלי מסכת שבת דף לו עמוד ב:

איבעיא להו: האי 'לא יתן' - לא יחזיר הוא (בשבת), אבל לשהות (מיום שישי) - משהין אף על פי שאינו גרופ ואינו קטום, ומני - חנניה היא. דתניא: חנניה אומר: כל שהוא כמאכל בן דרוסאי (שליש/חצי בישול) - מותר לשהותו על גבי כירה, אף על פי שאינו גרופ ואינו קטום. או דילמא (דעת חכמים): לשהות תנן, ואי גרופ וקטום - אין, אי לא - לא, וכל שכן להחזיר.

בהמשך הגמרא מבואר בדעת חכמים, שהאיסור תקף אף בתבשיל מבושל לגמרי אלא שמשביח מחימומו:

תלמוד בבלי מסכת שבת דף לז עמוד ב

אמר רב נחמן: מצטמק ויפה לו - אסור, מצטמק ורע לו - מותר.

ב. טעם האיסור

טעם האיסור להשהות על גבי כירה שאינה גרופה או קטומה הוא שמא יחתה בגחלים, כפי שהסביר הרי"ף:

רי"ף מסכת שבת דף טו עמוד ב:

דעיקרא דגזירה **דלמא אתי לאחתוי בגחלים** הוא, וכיון שהיא גרופה וקטומה לא אתי לאחתוי בגחלים.

❖ **מה התועלת בגריפת או בקטימת הגחלים?**

בתועלת שבגריפת או קטימת הגחלים הסביר רש"י:

רש"י מסכת שבת דף לו עמוד ב:

עד שיגרופ - הגחלים, משום **דמוסיף הבל**, וטעמא פרישנא בפרק דלעיל: 'שמא יחתה בגחלים'.

או עד שיתן אפר - על גבי גחלים לכסותם ולצננם.

והקשו עליו התוספות:

תוספות מסכת שבת דף לו עמוד ב:

ואינו ממעט החום... הוא בכלל על גבה... אף אם מעמידן פח של מתכת ומשימין הקדירה בתוך הפח, מכל מקום לא חשיב כדין 'נתן קדירה ריקנית על הכירה להפסיק'... **דזה חשיב על גבה.**

❖ חשוב: במה נחלקו הגר"ע יוסף והחזו"א?

מאידך יש שנטה להתיר השהיה על גבי כיריים של גז אף בלא כיסוי כלל:

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק א סימן צג:

יש טעם גדול לומר דלא שייך כלל הגזרה בתנורי הגז שלנו דהא חזינו שרק לשלא יחתה בהגחלים גזרו **ולא לשמא יביא עוד עצים** כשיכלה האש, דאם היה שייך למיגזר זה, היה לן לאסור גם בכירה שהסיקה בקש וגבבא, שלא שייך חשש חתוי, שמא יתן עוד קש כשיתבער הקש שבכירה, דהא ליכא בזה היכר, אלא צריך לומר **דזה לא גזרו**. ואם כן בתנורי הגז, שלא שייך חתוי בהגז, שכבר יש שם, אלא אם רוצה להגדיל האש צריך שיתן עוד גז אחר שנותן על ידי שפוחת יותר את נקבי הצינור שיוצא משם הגז, אם כן הוא כמו להביא עצים אחרים שלא גזרו דלא חששו שיעשה בידים.

אולם למעשה הצריך כיסוי ודן האם יש לכסות גם את הכפתורים: **אגרות משה שם:**

ודאי זה לבד שיכסה את הכפתורים ולא את האש לא יועיל, שהעיקר הוא שצריך להראות שדעתו להפחית (את עוצמת החום), שזה נראה יותר בכסוי האש. אבל כיון ששם (בקטימה) היו תרופותיהם למעליותא: שמפחית את החום והיה במקום החתוי, אפשר הוא בדוקא ולכן יש להחמיר לכסות גם את הכפתורים. אבל כיון שיותר מסתבר שגם בלא כסוי הכפתורים הוא היכר חשוב - יש להקל בשעת הדחק ואין למחות באלו הנוהגים היתר בכסוי האש לבד.

הגרש"ז אויברך סבר שאין חובה לכסות את הכפתורים:

שמירת שבת כהלכתה - הערות פרק א הערה סג

במאור השבת כתב בשם הגרש"ז אויברך זצ"ל, דאף בלא כיסוי הכפתורים נחשב כגורף. וכן המנהג בירושלם עיה"ק.

ה. הלכה למעשה

א. אסרו חכמים להשהות מערב שבת תבשילים שאינם מבושלים על גבי אש גלויה, בשל החשש שמא יבוא להגביר את האש בכדי לזרז את הבישול.

ב. ביחס לתבשילים שהתבשלו במקצת ("שליש בישול") מנהג רבים מהספרדים להקל להשהותם על גבי אש מכוסה, ואילו רבים מהאשכנזים נהגו שלא להתיר השהיה אלא של מאכלים שבושלו כל צרכם. בשעת הדחק, כשאין אפשרות אחרת לאכול מזון חם, רשאים גם האשכנזים להקל כמנהג הספרדים.

ג. לכתחילה, יקפידו לכסות את האש עצמה (כגון באמצעות כיסוי פח) וגם את הכפתורים המווסתים את האש, ובמקום צורך ניתן להסתפק בכיסוי האש לבדה.

ד. כשאין כל אפשרות לכסות את הכפתורים או האש, ניתן להקל להשהות מערב שבת מאכלים מבושלים כל צרכם שאינם משתבחים כלל בתוספת הבישול, על גבי אש גלויה.

השלחן ערוך הביא תחילה דעת חכמים ב'סתם' ולאחריה את דעת חנניה ב'יש אומרים', וכתב הרמ"א:

הגהות הרמ"א אורח חיים הלכות שבת סימן רנג סעיף א: ונהגו להקל כסברא האחרונה.

אף על פי כן כתב הביאור הלכה שלמעשה יש להחמיר כדעת חכמים:

ביאור הלכה סימן רנג סעיף א:

ונהגו להקל כסברא האחרונה - עיין בבית יוסף שהעתיק דברי הרא"ש שכתב דמפני שישראל אדוקים במצות עונג שבת ובדאי לא ישמעו לנו על כן הנח להם, ע"ש. משמע מזה **דרכ משום זה לא רצה למחות** וכן הבית יוסף גופא, ממה שהעתיק דעה הראשונה בסתמא והדעה השניה בשם 'יש אומרים' משמע גם כן (ש)דעתו **נוטה להחמיר** אך מ"מ אין בנו כח למחות במקילין - שכבר נהגו העם כה"א, וכמו שכתב הרמ"א. ועל כן, לפי זה לכתחלה בודאי **טוב ליזהר שיהיה מבושל כל צורכו** קודם חשכה ולסלקו מן האש.

מאידך, על אף שמפשט לשון השו"ע עולה שיש להחמיר כדעת חכמים, הגר"ע יוסף הוכיח שדעת השו"ע להקל למעשה כחנניה:

שו"ת יביע אומר חלק ו - אורח חיים סימן לב:

הגרא"כ פיימנטל בס' מנחת כהן כתב, שאף שמרן הש"ע... לא הכריע כרש"י ותוס' וסיעתם (כחנניה), מכל מקום נראה דלדינא סבירא ליה כוותיה, ממה שכתב בש"ע: "פירות הנאכלים חיים - מותר ליתנם מבעוד יום סביב לקדרה, אף על פי שאי אפשר שיצלו קודם חשכה". ונהגו בודאי שדבר זה אסור להר"ף והרמב"ם, ואינו מותר אלא לרש"י ותוס' וסיעתם דסבירא ליה דמאכל בן דורסאי שרי להשהותו על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה, ופירות הנאכלים חיים חשיבי כתבשיל שהגיע למאכל בן דורסאי... ומכאן סמך למנהג הספרדים ועדות המזרח להקל כדעת רש"י וסיעתו להשהות תבשיל שנתבשל כמאכל בן דורסאי על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה, ודלא כ'סתם' מרן.

ד. השהיה על כיריים של גז

❖ כיצד ניתן 'לקטום' כיריים גז?

הגר"ע יוסף כתב, שבכדי להשהות על גבי כיריים של גז, יש לכסותו בטס של מתכת:

שו"ת יביע אומר חלק ו, אורח חיים סימן לב:

נכון להחמיר לתת טס של מתכת או אזבסט להפסיק בין האש לקדרה, שאז הוי כדין כירה קטומה, שהותר להשהות עליה... שלפי מה שכתב מרן הש"ע שקדרה ריקנית המפסקת בין הכירה לקדרה הו"ל כמו כירה גרופה וקטומה... ואם כן גם כשיש טס מתכת או אזבסט על הפתיליה להפסיק בין האש לקדרה הוה ליה ככירה גרופה וקטומה ושרי.

החזו"א חלק על כך, משום שלדעתו גריפה וקטימה כוללת מיעוט של חום האש:

חזון איש, מועד סימן לז:

הא דמהני הפסק קדירה ריקנית נראה דהוא **שינוי שאין דרך בישול בכך** וגם **ממעט את החום הרבה**, אבל הכיסוי שדרכו בכך

